

УДК 378.147:[37.011.3-051:81'243]
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-62

ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Пальчикова О.О., к. пед. н.,
старший викладач кафедри англійської філології
ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет»

У статті обґрунтовано систему вправ (дотекстових, текстових, післятекстових), спрямовану на формування навичок міжкультурного спілкування у процесі підготовки учителів іноземних мов. Запропонована класифікація передбачає зіставлення лінгвістичних і культурних аспектів у рідній та іноземній мовах; спрямована на виявлення відмінностей задля подолання вербальних і невербальних бар'єрів спілкування, реалізації мовленнєвої / немовленнєвої поведінки відповідно до комунікативної ситуації.

Ключові слова: *учителі іноземних мов, міжкультурне спілкування, культурні розбіжності, дотекстові, текстові, післятекстові вправи.*

В статье обоснована система упражнений (дотекстовых, текстовых, послетекстовых), направленная на формирование навыков межкультурного общения в процессе подготовки учителей иностранных языков. Предложенная классификация базируется на сопоставлении лингвистических и культурных аспектов в родном и иностранном языках; ориентирована на выявление отличий для преодоления вербальных и невербальных барьеров общения, реализации речевого / неречевого поведения в соответствии с коммуникативной ситуацией.

Ключевые слова: *учителя иностранных языков, межкультурное общение, культурные различия, дотекстовые, текстовые, послетекстовые упражнения.*

Palchykova O.O. INTERCULTURAL COMMUNICATION SKILLS DEVELOPMENT IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHER TRAINING

The article justifies the system of exercises, focused on intercultural communication skills development in the process of foreign language teacher training. The importance of taking into account a cultural component while giving substance to language and speech material is outlined. The paper states that in polycultural educational system, where mutual influence of different cultures is inevitable, it is essential for a prospective foreign language teacher to perceive cultural differences, ignoring of which leads to misunderstandings and communicative barriers. In the course of exercise selection for foreign language teacher training such criteria were determined as: language and speech skills relevance, communicativeness, commitment to information acquisition or transfer, cultural orientation. The proposed system of exercises (pre-text, text and after-text) is based on the contrast of linguistic and cultural aspects in native and foreign languages; aimed at revealing differences for overcoming verbal and non-verbal communication barriers, implementation of language and extralinguistic behavior according to communicative situation.

A core function of pre-text exercises (receptive noncommunicative, receptive conditional and communicative, receptive communicative) involves students preparation for new learning material perception, facilitation of phonetic and lexical-grammatical difficulties during text review. A key feature of text exercises (reproductive noncommunicative, reproductive conditional and communicative) is to partially elicit reading comprehension by means of fulfilling definite cognitive-communication tasks; appraise the level of linguistic and speech skills formedness. The content of after-text exercises (reproductive communicative, productive conditional and communicative, productive communicative) is oriented toward the check of reading skills and abilities to make use of the information acquired in a definite field. The principal aim of the exercises mentioned is to use text material as a reliance in oral and written speech.

Key words: *foreign language teachers, intercultural communication, cultural differences, pre-text, text, after-text exercises.*

Постановка проблеми. Питання міжкультурної комунікації в сучасному освітньому просторі є особливо актуальним, оскільки послуговування іноземними мовами у професійній царині вимагає від майбутнього педагога-філолога не лише високого рівня володіння лінгвістичними знаннями, а й урахування культурних розбіжностей, обмежене знання яких призводить до некоректного сприймання і відтворення інформації, несвоєчасної реалізації

стилю спілкування відповідно до соціального статусу особи або певної ситуації, спричиняє конфліктні ситуації. У зв'язку з цим назріла необхідність розроблення системи вправ, спрямованих на формування навичок міжкультурного спілкування у процесі підготовки учителів іноземних мов, що передбачає усвідомлення відмінностей ціннісно-нормативних систем і моделей вербальної / невербальної поведінки, властивих рідному й іноземному народам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість використання вправ у процесі культурно-мовного співнавчання відображено в низці праць. Особливості формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов розглянуто в розвідках М. Берсеневої, Е. Зейнутдінової, Т. Колодько, С. Пахотіної, Ж. Проконіної, Л. Риченкової; ключові аспекти формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови окреслено в публікаціях Ф. Ахмедова, М. Баришнікова, А. Горчева, Г. Єлизарової, Т. Кускової, С. Радула, В. Сафоновой, С. Шехавцовой; формуванню крос-культурної компетентності в навчанні мов присвячено дослідження Н. Алмазової, З. Бакум, М. Байрама, О. Дем'яненко, М. Ернст, О. Заболотської, В. Загороднової, Т. Колосовської, В. Рошупкіна, Я. Садчикової, І. Циборевої, О. Шахназарової та ін.

Водночас аналіз теоретичних праць свідчить, що проблема формування навичок міжкультурного спілкування у процесі підготовки учителів іноземних мов не отримала належного обґрунтування і розв'язання.

Постановка мети. Мета статті – розробити й обґрунтувати систему вправ, спрямованих на формування навичок міжкультурного спілкування у процесі підготовки учителів іноземних мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час навчання іноземної мови поряд з основною одиницею іншомовного матеріалу – текстом – важливо застосовувати додаткові – систему діалогів, полілогів, вправ, оскільки вони містять відомості про певні аспекти різних культур (особливості світобачення, традиції, звичаї, обряди, свята, специфічні риси вербальної / невербальної поведінки тощо). Крім того, означені види завдань зорієнтовані на формування умінь і навичок ідентифікації культурно маркованих одиниць із подальшим послуговуванням ними у визначених контекстах; сприяють доланню вербальних і невербальних бар'єрів спілкування (знання про жести, міміку, пози, погляд, рукостискання, дотики до тіла партнера, способи використання простору й часу) через зіставлення лінгвістичних і культурних феноменів, що не збігаються в різних мовах.

Задля добору вправ під час формування навичок міжкультурного спілкування у процесі підготовки учителів іноземних мов апелюємо до позиції С. Шатілова, згідно з якою упорядкування завдань має враховувати такі положення: відповідність мовним і мовленнєвим навичкам, комунікативність, орієнтацію на отримання чи передачу інформації [3]. Додамо до вказаних вище

аспектів критерій культурологічної спрямованості, необхідний для урахування культурних розбіжностей та усунення перешкод, які виникають через необізнаність із відмінними від рідної культури особливостями світобачення, етикетом, нормами поведінки тощо.

Відповідно до обраних критеріїв виокремлено дотекстові (рецептивні некомунікативні, рецептивні умовно-комунікативні, рецептивні комунікативні), текстові (репродуктивні некомунікативні, репродуктивні умовно-комунікативні), післятекстові (репродуктивні комунікативні, продуктивні умовно-комунікативні, продуктивні комунікативні) вправи.

У дотекстових вправах увагу суб'єктів сфокусовано на розумінні тематики текстів і прогнозуванні його змісту. Під час їх використання відбувається зняття фонетичних і лексико-граматичних труднощів у процесі сприйняття нової інформації. На наш погляд, завдання попередньої роботи з мовним матеріалом полягає не у сліпому заучуванні слів, словосполучень, мовленнєвих кліше, а в забезпеченні їх запам'ятовування під час колективного обговорення [2, с. 160]. Наприклад, перед ознайомленням із новою темою студенти намагаються здогадатися про назву або зміст тексту після перегляду ілюстрацій чи прочитання ключових слів. Відтак інструкція до вправ на здогадку англійською мовою звучить так: «Дивіться на фото. Що ви бачите? Для чого ці предмети?», «Прочитайте назву тексту. Як гадаєте, що таке *baby shower*?», «Як Ви думаєте, що зображено на фото? Підпишіть під фото, хто і що робить, використовуючи фрази у правильному відмінку», «Дивіться на фото. Що ці люди роблять?», «Слухайте і повторюйте слова. Оберіть слова, що є на фото. Запишіть їх під фото», «Які асоціації викликають у вас подані нижче слова?», «Яка загальна тема об'єднує ці слова?» тощо.

Після висловлення припущень щодо текстової інформації суб'єкти виконують вправи, що передбачають наявність комунікативних настанов, у яких містяться вказівки на вид читання (вивчальне, ознайомлювальне, переглядове, пошукове) та розв'язання певних пізнавально-комунікативних завдань. Означені вправи спрямовують процес читання та частково виявляють розуміння прочитаного, завдяки чому відбувається контроль над рівнем сформованості мовних і мовленнєвих умінь та навичок.

У межах текстових вправ інструкції звучать так: «Висловіть думку щодо змісту цього тексту»; «Знайдіть у тексті слова,

що вказують на іноземну культуру», «Прочитайте уривок із тексту та знайдіть у ньому речення, що містять інформацію про весільні традиції у Шотландії. Підкресліть речення», «Знайдіть у тексті речення, у яких ужито умовний спосіб дієслова першого і другого типів. Випишіть їх у дві колонки. Зіставте способи утворення умовного способу дієслова в англійській та українській мовах», «Доберіть відповідний заголовок до абзацу», «Визначте, яка дефініція найбільш точно відображає значення словосполучення *white elephant* у контексті...».

Під час упровадження післятекстових вправ відбувається перевірка прочитаного для контролю за рівнем сформованості в студентів умінь читання та послуговування отриманою інформацією в необхідній царині. Виконання вказаних вправ на заняттях з іноземної мови уможливує розпізнавання реакції студентів на прочитане, водночас суб'єкти співвідносять інформацію з власним досвідом, почуттями, емоціями, намагаються аргументувати свою позицію, розмірковувати та дискутувати. Основна мета післятекстових вправ – використати текстовий матеріал як опору в усному та писемному мовленні, умови до виконання вправ такі: «Дайте відповідь на запитання до тексту», «Складіть запитання до параграфа № ... / до тексту», «Перед вами 10 неправильних тверджень. Виправте їх. Аргументуйте свою думку», «Виразіть згоду / незгоду з поданими нижче твердженнями. Аргументуйте власну позицію», «Складіть план до тексту...», «Працюйте в парах. Складіть діалог за планом», «Напишіть листа другові. Використайте план».

Подамо приклади дотекстових вправ з англійської, німецької мов та івриту.

1.1. Listen to the extract from an Irish poem. Which event is it related to? Is it modern or traditional? Give reasons.

Marry in September's *shrine*
so that your life is rich and fine.
If in October you do marry,
love will come but *riches tarry*.
If you *wed* in *bleak* November,
only *joys* will come, remember.
When December snows fall fast,
marry, and your love will last.

1.2. Read the extract. Suggest the meaning of the italicized words. Find synonyms to them.

Студенти слухають уривок з ірландського вірша та роблять припущення щодо події, про яку йдеться (весілля). Далі суб'єкти намагаються інтерпретувати зміст виокремлених слів і знайти синоніми до них англійською мовою. Завдяки означеній вправі студенти ознайомлюються з культур-

но-маркованими одиницями, у яких відображено взаємозв'язок сезонів і весільних традицій (віршований текст містить інформацію про традиційні вірування щодо місяців, найбільш вдалих для щасливого весілля).

2. Hören und wiederholen Sie. Welche Ostersymbole stammen aus der Ukraine und aus Deutschland? Ergänzen Sie die Tabelle.

Ukrainische Symbole	Deutsche Symbole

Samstag Osterfeuer

Quark Pascha

Schokoladeneier

Osterhase

Ostereier

Osterbrot

Narzissen

Студенти висловлюють думки про українські та німецькі символи Великодня, після чого заповнюють таблицю. Виконання вказаної вправи передбачає з'ясування відмінних і спільних культурно забарвлених лексичних одиниць (напр., атрибути, характерні для святкування Великодня в Німеччині: шоколадний заєць, шоколадні яйця, нарциси, суботнє пасхальне вогнище; в Україні – паска, крашанки тощо) задля виявлення специфічних ознак, притаманних рідній і нерідній культурам.

3.1. מה רואים בתמונה?

3.2. תשתמשו, תכתבו סדר הנכון פעולות. תכתבו מתחת לתמונה מי ומה עושה פעלים בזמן הווה

וביטויים :

א. בעל בית ← לחתוך חלה; ב. כולם ← לעשות הבדלה; ג. אורחים ← לאכול ארוחת שבת; ד. בעלת בית ← להדליק נרות; ה. בעל בית ← קידוש יין או מיץ ענבים; ו. משתתפים ארוחת שבת ← נטילת ידיים

1

2

3

4

5

6

Студенти розташовують фото у правильній послідовності, після чого підписують під ними, хто і що робить. Виконання означеної вправи передбачає також заміщення інфінітива коректною особовою формою дієслова задля утворення необхідного слова та побудови речення (напр., а) господиня → запалювати свічки – господиня запалює свічки). Такі вправи сприяють розвитку когнітивних здібностей, оскільки за відсутності знань щодо церемоніальної частини студенти намагаються правильно вибудувати причинно-наслідкові зв'язки та надають варіанти відповідей, залучаючи прийоми логічного мислення чи попередній досвід (асоціюють зображені дії з тими, що є у рідній культурі, і, відповідно, роблять умовивід).

Подамо приклади текстових вправ з англійської, німецької мов та іврити.

1. Look at the phrases in the imperative mood in English and Ukrainian. How do they differ?

Help yourself to a wedding cake!

Ask us *over*!

Let them *throw* rose petals over the newlyweds!

Let's *cut* a round loaf into pieces!

Пригощайся(тесьь) весільним тортом!

Запросіть нас у гості!

Нехай (хай) вони **обсиплють** молодих пелюстками троянд!

Поріжмо коровай на шматочки!

Студенти зіставляють речення та роблять припущення щодо відмінностей утворення наказового способу дієслова, після чого у

вправі нижче вставляють необхідне за змістом дієслово в імперативі. Перевагою означеної вправи є виявлення розбіжностей у мовах на граматичному рівні для запобігання інтерференції. Під час виконання поданої вправи передбачено використання індуктивного методу, позаяк після докладного аналізування способів побудови імперативу в різних мовах суб'єкти намагаються самостійно сформулювати правило.

2. Insert the correct word in the imperative mood.

Phrases: help yourself, look for, cut, ask over, look, throw, wave, feel.

E. g. My mother has cooked a wonderful fruitcake. *Help yourself!*

1. It's important to shower the newlyweds with rice or wheat grains. Come on, _____ rose petals over the couple. 2. I don't want to take leave, but I have to _____ me good-bye. 3. Let's _____ a round loaf into pieces and serve it round! 4. He hasn't sung this song for ten years. _____ him _____ like a superstar tonight! 5. I haven't seen John for ages. _____ him _____ us _____. We'll have a good time together! 6. _____ here! What an amazing tiny birdie! I guess it's colibri. 7. I've been searching for this folder for an hour already. _____ _____ it together!

3. Finden Sie Ukrainische Equivalente die zu folgenden deutschen Phrasen passen. Verbinden Sie Nummern und Buchstaben.

1. Wenn Ostern und Pfingsten auf einen Tag fallen.	a) Не кажи «гоп», поки не перескочиш.
2. Wie die Henne, so die Eier.	b) Схожі, як дві краплі води.
3. Rufe nicht „Hase!“ bis du ihn im Sacke hast.	c) Немає диму без вогню.
4. Wie ein Ei dem anderen dhnlich sein.	d) Коли рак на горі свисне.
5. Wo Rauch ist, ist auch Feuer.	e) Яке коріння, таке й насіння.

Суб'єкти знаходять еквіваленти українською мовою, що відповідають німецьким, після чого з'єднують їх. Важливим у таких вправах є стимулювання емоційного стану особистості, оскільки позитивні

емоції, які виникають під час роботи над прислів'ями, є суттєвим мотиватором для продовження роботи над мовним матеріалом. Приходить розуміння, що навчання мови полягає не лише в рутинному заучуванні слів і виконанні одноманітних вправ, а й у цікавому пошуку фразеологізмів, ідіом, прислів'їв, із яких можна почерпнути відомості про історичні зміни, соціальний досвід, цінності, традиції, що є унікальними та характерними лише для того чи того народу.

4. תכתבו מה אפשר ואסור לעשות בשבת.

קילדהל, היזוולטב תופצל, הרות אורקל, לכוא ויכהל: מילימ רצוא
לייטל, קיי תותשל, וטוא גוהנל, רוא
עומשל, רופתל, התיבה מיחרוא וימזהל, הלח לוכאל, לגרב
וופלטב רבדל, הקיוזמ

Вказаний тип вправ демонструє виняткове значення Шабату, уможлиблює відмежування його від буднів (напр., у повсякденному житті дозволено вмикати світло, розпалювати вогонь, дивитися телевізор, керувати автомобілем, шити, слухати музику, готувати їжу, говорити по телефону тощо, тоді як у Шабат ці речі заборонені. Натомість необхідно читати Тору, пити вино, їсти халу, запрошувати гостей додому, можна подорожувати пішки). Завдяки виконанню таких вправ можна виявити, що дозволено та заборонено під час проведення певних церемоній; встановити взаємозв'язок між культурною та релігійною царинами (витоки заборон сягають корінням Тори).

Подімо приклади післятекстових вправ з англійської, німецької мов та іврити.

1. Make up a dialogue and act it out.

Suggested situation:

1. Every time Sarah, a 35-year old British, goes over to her husband's family home her Chilean father-in-law greets her with the words "Sarah, gordita, como estas?" (translation: "Sarah, fatty, how are you?"). Today her husband's father said at the dinner table in front of everybody: "Sarah, dear, you look even fatter than normal" that made her feel insulted. Make up a conversation between Sarah and her father-in-law, using the phrases below.

Phrases: to look fatter than normal, to look older and more wrinkly than normal, why in the world are you insulting...?, to have enough of the weight comments, to stop insulting, a term of endearment in Chile, to be used lovingly, not impolite, to bring up other people's weight gain / loss, to care about sb., one of the rudest things in British culture, to mention one's size never again.

Студенти складають діалоги за ситуацією, використовуючи фрази. Під час виконання окресленого типу завдань у

суб'єктів формуються уявлення про вербальний / невербальний етикет того чи того народу. Так, якщо для чилійців у звертанні «Саро, товстунко, як справи?» слово *товстунко* вказує на небайдуже ставлення до адресата, виражає прояв щирих почуттів, обожнення, то в британській культурі такий «комплімент» сприймають як особисту образу. У процесі складання діалогів суб'єкти навчання перевтілюються в представників різних культур, намагаються зрозуміти особливості національного мислення англійців і чилійців і діяти відповідно до стандартів, встановлених у різних країнах. Відтак індивіди перебувають на перехресті культур, для якого характерним є перетин поглядів, звичаїв, норм поведінки тощо.

2. Begründen Sie diese Aussagen.

1. Ostern ist ein großes kirchliches Fest.
2. Das Ei wurde in uralten Zeiten verehrt.
3. Der Osterhase – ist das Symbol von Ostern.
4. Für die Kinder ist Ostern ein schönes Märchen.
5. Ostersonntag war immer ein großer Besuchstag.

Суб'єкти навчання докладно висловлюють власну позицію щодо тверджень. Виконання означеного типу вправ розпочинають після засвоєння необхідного обсягу вокабулярія та граматичних конструкцій задля вільного послуговування ними в усній формі. Під час монологічного мовлення студенти складають розгорнуті висловлення без опори на фрази, запропоновані викладачем, оскільки на цьому етапі мають автоматизовані навички використання лексики з лінгвокультурним компонентом, коректного вживання надфразових єдностей у логічній послідовності.

3. תנו הוראות לחברים, איך מכינים צ'ולנט

לדוגמא:

לפני, שמכינים צ'ולנט בהתחלה מקליפים בצל. אחרי, הבא, אחר כך...

איך להכין	צ'ולנט
לקרף	בצל יחידה 1;
לתוך לקוביות גדולות לשים מעל בצל.	תפוחי אדמה יחידות 5-6;
לשטוף ולשים מעל תפוחי אדמה.	פנינה שעורה כוס 1;
לילה לפני לשים במים ואחר כך לשים על פנינה שעורה.	בקר 0,5;
להוסיף מים ולשים על אש.	שיעועית כוס 1;
לפי הטעם	מלח, פילפל.

Студенти дають поради одногрупнику, як приготувати чолнт. Для цього вони використовують фрази: *для того, щоб, спершу, потім / далі / після цього...* . У колонці справа у стовпчик записані інгредієнти, з

яких готують страву, зліва подано словосполучення в неозначеній формі, що надають інформацію про послідовність дій під час приготування. Суб'єкти змінюють граматичну форму слів і записують речення.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, професійна підготовка студента-філолога передбачає використання навчальних матеріалів, що забезпечують подолання не лише мовних, а й культурних бар'єрів. Виконання запропонованої системи вправ (дотекстових, текстових, післятекстових) створює сприятливі умови для оволодіння уміннями та навичками розпізнавання культурно маркованих одиниць, які не збігаються в рідній та іноземній мовах, застосування культурно забарвленої лексики відповідно до ситуацій спілкування,

коректного послуговування невербальними засобами передачі інформації.

До подальших розвідок відносимо дослідження проблеми поетапного формування навичок міжкультурного спілкування у процесі підготовки учителів іноземних мов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bakum Z. Methods of intercultural competences development during the Ukrainian language training as a foreign. *Journal Association "SEPIKE"*. 2018. Vol. 19. P. 8–12.
2. Пальчикова О.О. Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 255 с.
3. Шатилов С.Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе : учебное пособие. Ленинград : Просвещение. 1977. 295 с.